

raširili u istočnoj, jugoistočnoj i južnoj Siciliji. Ustanak je osim neprijateljstva robova i latifundista na površinu izvukao još jedno neprijateljstvo. Neprijateljstvo između ličnog slobodnog, ali ekonomski marginalizovanog stanovništva ka vladajućoj eliti. Ovo je neprijateljstvo dugoročno bili puno pogubnije za rimski sistem upravljanja. Osiriromašeni seljaci su se lahko pridruživali robovima u napadima i pljačkama na latifundijske posjede. Tek 133. godine p.n.e vojska pod vodstvom konzula Lucija Kalpurnija Pisona Frugija je uspjela da kolo ratne sreće okrene na rimsku stranu zauzimanjem strateški bitnog Morgantina. Konačno, ustanak su slomile trupe pod komandom konzula Rupilija, snage "robovskog kraljevstva" su bile sve više iscrpljene i demotivisane pa je Ena središte kraljevstva osvojena nakon izdaje. Eun je zarobljen, a o njegovoj smrti izvori donose nekoliko različitih verzija. Na posljednjim stranicama knjige autor daje opis stanja na Siciliji nakon ustanka, njegove posljedice. Potom je urađena analiza problematike koja se odnosi na to kako je ustanak djelovao na političku svijest u rimskoj republici i utjecao na stvaranje popularske opcije Tiberija Grakha.

Djelo *Kraljevstvo pobunjenih robova* ima izuzetnu naučnu vrijednost, jer se autor u njemu hvata u koštac sa ustankom o kojem ne postoji bogata izvorna građa, a čija je pojava bila jasan pokazatelj negativnih procesa koji su se upleli u tkivo Rimske republike. Osim toga ustanak je i bio katalizator procesa koji će dovesti do građanskih ratova i konačno uspostave principata. Rasprava i osvrtanje na modernu historiografiju pokazuje da knjiga nije nastala kao "jedno drvo u pustinji" nego je rezultat praćenja i ostajanja u toku sa procesima svjetske historiografije. Autor nije razjasnio sve nedoumice u vezi sa događajima o kojima piše, ali čvrstim oslanjanjem na izvor-

ni materijal dao je dodatno svjetlo na događaj kojem nije ranije pridavana dužna pažnja historičara. Mesihoviću se može zamjeriti što sami tekst rekonstrukcije nije podijelio u više podnaslova za što je imao dovoljno prostora. Također postojala je potreba i za dodatnim lektorisanjem teksta što se može ispraviti ukoliko dođe i do drugog izdanja knjige. Kako je tema knjige ono što se u anglofonom svijetu naziva "classical studies" bilo bi značajno objaviti je i na engleskom jeziku i tako domaću historiografiju iznijeti na svjetsku pozornicu.

FADIL HADŽIABDIĆ

DOI: 10.46352/23036974.2020.1.209

**Salmedin Mesihović, *Bitka za Ilirik*.
Sarajevo: Udruženje za proučavanje
i promoviranje ilirskog naslijeđa i
drevnih civilizacija BATHINVS,
2018, 659 str.**

Iz pera Salmedina Mesihovića, istaknutog historičara i redovnog profesora na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu izašla je monografija *Bitka za Ilirik* u kojoj autor opisuje jedan od najznačajnijih događaja antičkog perioda, Veliki ilirski ustanak. Još je davno njemački filozof Hegel istakao da *ono o čemu nas uči historija je da se iz historije nikad ništa nije naučilo. Zato se historija stalno ponavlja*. Čini se da se za stanovništvo ilirskoslavenskog prostora, kako ovaj prostor Mesihović naziva u djelu, ništa nije promijenilo i da su se slični događaji i kasnije ponavljali. Prelazak u historijsko razdoblje za Ilire je predstavljalo jedno od "najtraumatičnijih" događaja budući da je obilježeno stalnim razaranjima. Monografija predstavlja dopunjeno izdanje knjige "Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja bor-

ba.” iz 2011. godine. Navedena studija je podijeljena na trinaest većih poglavlja, a svako od njih sastoji se od nekoliko potpoglavlja. U uvodnim razmatranjima autor je ukazao na razlog pisanja djela i značaj teme.

Historičari svoja istraživanja temelje na kritici izvora koja im omogućava rekonstrukciju određenih događaja. U skladu s tim, Mesihović je prvo poglavlje definisao naslovom *Izborna građa*. Međutim, ono što treba istaknuti u ovom poglavlju jeste da je autor posebno posvetio pažnju vjerodostojnosti tih izvora navodeći određene crtice iz života onih ličnosti koji pominju Veliki ilirski ustanak. Mesihović se služi djelima Strabona, Veleja Paterkula, Diona Kasija, Svetonija i drugih. Dva glavna izvora iz kojih crpimo podatke za Veliki ilirski ustanak su Velej Paterkul i Dion Kasije. Kod potonjeg nalazimo vjerodostojnije i iscrpnije podatke. U djelu *Rimska historija*, Dion Kasije naglašava da je Baton “Desitijat.” Mesihović je u knjizi predstavio i hrestomatiju izvora na grčkom ili latinskom jeziku, a potom i prevod na domaćem. Pored toga, predstavljena je materijalna izvorna građa koja pominje ustanak, od kojih je svakako najpoznatija *Gemma Augustea* koja se danas čuva u muzeju u Beču.

U sljedećem poglavlju *Illyricum ante rebellum* autor donosi najznačajnije podatke o sukobima Ilira i Rimljana. U ovom poglavlju Mesihović iznosi tvrdnje suprotne tezama Esada Pašalića po kojoj Pašalić smatra da nema dokaza da su Rimljani pokorili Ilire prije rata 6-9. god.n.e. Nasuprot Pašaliću, Mesihović smatra da je vlast već trajala desetljećima prije početka ustanka. Sami uzroci i povod rata ne bi se mogli javiti da Rimljani nisu imali *de facto* vlast nad tim narodima. U narednim potpoglavljima dati su podaci o Oktavijanovim kampanjama u Iliriku. Mesihović je kroz analizu antičkih izvora opisao

etnografsku strukturu unutrašnjosti Dalmacije i južne Panonije.

Jedan od glavnih nosoca Velikog Ilirskog bili su Desidijati te je upravo tom narodu posvećeno naredno poglavlje pod nazivom *Desidijatska politija*. Desidijati su imali svoju vlastitu političku jedinicu odnosno, ovaj narod je uspio da se nametnu i okolnom domorodačkom stanovništvu. U nastavku teksta autor raspravlja o tituli koju je nosio Baton i dolazi do zaključka da je u *toku ustanka za koji se njegovo postojanje u povijesnim vrelima jedino i vezuje bio vrhovni vojni zapovjednik i izvršni politički dužnosnik desitijatske političke jedinice, znači u isto vrijeme i predvodnik vojske ali i njen (odnosno naroda) politički protivnik*. Čitatelji u knjizi mogu pročitati niz zanimljivih činjenica i o drugom vođi ustanka, Batonu Breučkom. Ovo poglavlje je bogato i slikama pronađenog desidijatskog oružja na području Bosne i Hercegovine.

Povijesna pozadina je naziv sljedećeg poglavlja. Mesihovićevo poznavanje rimske historije daje dodatnu vrijednost djelu. Kako bi se šira čitateljska publika upoznala sa značajem koji je Batonov ustanak imao za Rim, autor u nekoliko rečenica iznosi podatke o nastanku Rima, najznačajnijim događajima te prelazi na period principata koji se vezuje za Oktavijana Augusta.

O ustanku, ratu ili bilo kojem sukobu ne možemo govoriti, a da ne pomenemo uzroke te povod istog. U poglavlju *Uzroci, povod, izbijanje ustanka i ciljevi ustanka* je naglašeno kako su peregrinske civitates imale čitav niz obaveza tj. u prvom redu plaćanje direktnih i indirektnih poreza. Novca u Iliriku je bilo znatno manje nego u drugim centrima sa razvijenom robnonovčanom privredom. Iliri su Rimljanina morali prepustiti i svoja rudna bogatstva, a imali su obavezu služenja u njihovoj vojsci. Povod ustanka bio je poziv

cara Augusta da se izvrši mobilizacija ilirskog stanovništva kako bi oni dalje bili upućeni na markomansko-bohemijsko ratište. Autor naglašava da se Dion Kasije i Velej Paterkul ne slažu po pitanju početka ustanka. Dion Kasije ističe da je ustanak započeo u Dalmaciji, dok Velej kaže *da se sva Panonija podigla na oružje, dovodeći i narode Dalmacije u savez sa njom*. U ovom slučaju, autor se više priklanja mišljenju Diona Kasija koji je bio dosta jasniji i precizniji u opisivanju ustanka. U doba Oktavijana Avgusta, početkom 6. god.n.e. Rimsko Carstvo se nalazilo u punoj snazi. Vođa ustanka bio je Baton Desidijatski, te autor zaključuje da se on negdje nalazio u starosnoj dobi od 35 do 45 godina.

Mesihović ustanak jasno dijeli u pet faza. U sedmom poglavlju naziva *I faza razvitka ustanka* - širenje autor opisuje na koji način se ustanak širio. Baton Desidijatski je uživao veliko poštovanje među ilirskim ratnicima. U ovom poglavlju se hronološki opisuju prve bitke u ustanku te susret dvojice Batona, Desidijatskog i Breučkog. Posebno je pažnja posvećena zajedničkom djelovanju na prostoru planine Alma.

U osmom poglavlju *II faza razvitka ustanka - reakcija* autor naglašava da je nakon dolaska Tiberija u Sisciju započelo reorganizovanje rimske vojske. Autor je predstavio koji su to sve ilirski narodi učestvovali u ustanku, a posebnu pažnju je posvetio Delmatima, Japodima i Liburnima. Car Oktavijan August poduzeo čitav niz vanrednih mjera o čemu svjedoče i antička vrela.

III faza ustanka - protuustaničke ofanzive je naziv devetog poglavlja. U knjizi su analizirana dalja dešavanja u samom ustanku te dolazak Germanika na ilirsko područje. U poglavlju se opisuje jedna od najznačajnijih bitaka u ustanku - bitka kod Vulkajskih močvara. I po Dionu Kasiju i Veleju Paterkulu,

Rimljane je od poraza spasila hrabrost i sposobnost legionara. Ubrzo su se javile i pukotine u samom savezu između dvojice Batona. Naredno poglavlje nosi naziv *IV faza ustanka raspad Saveza i pad Panonije*. Naime, još tokom 8. god.n.e. druga glavna ličnost ustanka, Baton Breučki je stupio u tajne pregovore sa Tiberijem. Njegov postupak autor vidi kao izdaju. Sve je to rezultiralo predajom panonskih trupa na rijeci Bathinus te brzom završetku ustanka.

U poglavlju *V faza ustanka-kraj* Mesihović naglašava na koji način je došlo do završetka ustanka. Zapovjedništvo na terenu je preuzeo Germanik koji je želio brzim napadom da završi rat. Posljednja velika bitka desila se kod grada Ardube, moguće današnjeg Vranduka. Ipak, autor naglašava da arheološka iskopavanja na području Vranduka nisu potvrdila ove tvrdnje o postojanju antičkog grada. Moguće je da se Arduba nalazila u blizini Andetrija. Pronalazak Ardube bi bio veliki uspjeh u kontekstu izučavanja antičke prošlosti ovih prostora. I pored svega, Baton Desidijatski je odlučio da se preda Tiberiju. Posebno je zanimljiva njegova izjava pred Tiberijem, koji ga je upitao zašto su se pobunili? Baton je odgovorio: *Vi Rimljani ste krivi za ovo, vi ste poslali za čuvere vaših stada ne pse ili pastire, nego vukove. Ustanak je bio započeo sa Batonom Desidijatskim, pa se s njim završio*. Mesihović naglašava da nije potpuno sigurno da li je Baton i na koji način izgovorio ovu rečenicu. Ovo poglavlje je bogato i kartama koje je izradio sam autor i koje pokazuju na koji se način ustanak odvijao.

U pretposljednem poglavlju *Biološko stanje populacije za vrijeme ustanka* Mesihović je na osnovu Plinijevog popisa tri konventa nastojao utvrditi brojnost ilirskih naroda koji su učestvovali u ustanku. Posljednje poglavlje je *Post rebellium* u kojem autor opisuje Tiberijev

trijumf u Rimu. Kako bi se olakšala uprava i kontrola nad Ilirikom on je podijeljen na dvije provincije *Illyricum Superior*- kasnije nazvana Dalmacija i *Illyricum Inferior*- Pannonija. Mesihović smatra da je glavni uzrok neuspjeha Velikog Ilirskog ustanka zapravo izdaja Batona Breučkog. Ustanak je imao velike posljedice po tadašnje stanovništvo, ali i unutrašnju rimsku upravu. Na samom kraju se nalazi autorov kratki zaključak u kojem naglašava da je *ustanak poprimio "nacionalni" karakter borbe za općeilirsko oslobođenje. Ipak, domorodačko stanovništvo nije uništeno i njegovo genetsko i drugo nasljeđe i dalje je nastavilo živjeti u nama.* Završni dio monografije autor je obogatio popisom priloga, skraćena potom tu se nalaze natpisi, popis korištenih izvora i literature.

Studija Salmedina Mesihovića, duboko fundirana na izvornoj građi vjerno oslikava dešavanja u Velikom ilirskom ustanku. Ona predstavlja rezultat dugogodišnjeg istraživanja autora i konačno su na jednom mjestu sabrani izvori o ustanku. Upravo, ovaj događaj knjigom *Bitka za Ilirik* dobija svoje zasluženo mjesto u historiografiji o Velikom ilirskom ustanku. Knjiga je pisana svestrano i predstavlja korak naprijed u razumijevanju ove teme te je opskrbljena neophodnim naučnim aparatom. Sama koncepcija djela prati hronološki tok događaja. Na osnovu navedenog može se istaći da ovo djelo predstavlja nezaobilazan materijal za izučavanje problematike Velikog ilirskog ustanka te se toplo preporučuje za čitanje.

DŽENANA KAHRIMAN

DOI: 10.46352/23036974.2020.1.212

Márta Font – Gábor Barabás,
Coloman, King of Galicia and Duke of Slavonia (1208-1241). Medieval Central Europe and Hungarian Power. Leeds: Arc Humanities Press, 2019, 143 str.

Ime izdavačke kuće *Arc Humanities Press* relativno je novo na polju akademskog izdavaštva no ono se prilično brzo uspjelo ustaliti među brojnim krugovima medievalista, osobito onih koji djeluju na tlu Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope. Razlog za to se treba jednim dijelom tražiti u činjenici da je riječ o partnerskoj ustanovi daleko poznatije kuće *Amsterdam University Press*, osnovanoj da služi kao izdavačka platforma društva *CARMEN – Worldwide Medieval Network*, odnosno Svjetske mreže medievalista, te da je u okviru njene djelatnosti dosta rano pokrenuta serija posvećena temama koje izlaze izvan domena "tradicionalnog shvatanja srednjovjekovne Evrope", tj. njenog najzapadnijeg dijela. Naime, osnivači i urednici serije, znakovito naslovljene *Beyond Medieval Europe*, uočili su osjetan nedostatak djela u kojima bi se na engleskom jeziku obrađivala prošlost onih krajeva koji su se tokom srednjeg vijeka nalazili na rubovima ili izvan zamišljenih granica "Evrope". Pošto su te i takve teme atraktivne, zanimljive i relevantne za bolje razumijevanje srednjovjekovnog razdoblja uopće, planirali su u okviru navedene serije objavljivati monografije i zbornike radova u kojima bi do izražaja dolazila geografska, kulturna i vjerska raznolikost evropskog prostora u srednjem vijeku, ali i povezanost svih njegovih, pa i najudaljenijih krajeva, shvaćenih u najlabavijem i najširem mogućem smislu pojma "Evropa". Takav pristup je pružio priliku kako mladim tako i već afirmiranim autorima